



Sygn. akt IV CSK 835/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 21 października 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marta Romańska (przewodniczący)
SSN Władysław Pawlak (sprawozdawca)
SSN Karol Weitz

w sprawie z powództwa J. K. i M. G.
przeciwko M. Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w B.
o stwierdzenie nieważności ewentualnie uchylenie uchwał,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 21 października 2016 r.,
skargi kasacyjnej powoda J. K.
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 18 września 2015 r., sygn. akt I ACa (...),

- 1. oddała skargę kasacyjną;**
- 2. zasądza od powoda J. K. na rzecz strony pozwanej kwotę 180 (sto osiemdziesiąt) zł, tytułem kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powodowie M. G. i J. K. w pozwie skierowanym przeciwko M. sp. z o.o. w B. domagali się stwierdzenia nieważności ewentualnie uchylenia uchwał nr 5 i 6

zgromadzenia wspólników pozwanej spółki z dnia 27 czerwca 2014 r. Żądanie nieważności wywodzili ze sprzeczności uchwały nr 5 (której konsekwencją była uchwała nr 6) z art. 258 § 1 k.s.h. w zw. z art. 246 § 3 k.s.h. i art. 238 § 1 k.s.h. Natomiast żądanie ewentualne opierali na sprzeczności tych uchwał z dobrymi obyczajami i mających na celu pokrzywdzenie ich jako wspólników.

Wyrokiem z dnia 23 lutego 2015 r. Sąd Okręgowy w B. stwierdził nieważność zaskarżonych uchwał.

W uzasadnieniu ustalił, że uchwałą nr 5 zgromadzenie wspólników pozwanej spółki podwyższyło kapitał zakładowy z kwoty 404 000 zł do kwoty 808 000 zł, przez utworzenie 808 nowych udziałów po 500 zł każdy. Wszystkie nowoutworzone udziały zaoferowano wspólnikowi W. P. za gotówkę, z wyłączeniem prawa pozostałych wspólników do objęcia tych udziałów. Skutkiem tej uchwały była zmiana dotychczasowej treści § 8 ust. 1 umowy spółki odnośnie do wysokości kapitału zakładowego, który wynosi 808 000 zł i dzieli się na 1 616 udziałów po 500 zł. Uchwałą nr 6 ustalono natomiast treść jednolitego tekstu umowy spółki.

Powodowie głosowali przeciwko obu uchwałom i zażądali zaprotokołowania sprzeciwu.

Sąd pierwszej instancji uznał, że do ważności zaskarżonej uchwały nr 5 o podwyższeniu kapitału zakładowego z wyłączeniem prawa pierwszeństwa części wspólników do objęcia nowoutworzonych udziałów wymagana była zgody tych wspólników, których dotyczyła. Uchwała ta po raz pierwszy potwierdzała posiadanie przez wspólników prawa pierwszeństwa i w istocie prowadziła do zmiany umowy spółki. Wprawdzie przepis art. 258 § 1 k.s.h. ma charakter dyspozytywny, ale skoro strony nie uregulowały swoich uprawnień i obowiązków w sposób odmienny od normy prawnej zawartej w tym przepisie, to znajduje zastosowanie wyrażona w tym przepisie zasada przewidująca prawo pierwszeństwa dotychczasowych wspólników do objęcia nowych udziałów, bowiem w § 9 umowy spółki postanowiono, że działalność spółki jest określona przez kodeks spółek handlowych. Zatem zapis ten odnosi się do praw wspólników uregulowanych w k.s.h. W ocenie Sądu pierwszej instancji skutek wyłączenia prawa pierwszeństwa wspólników skarżoną uchwałą doszło do uszczuplenia ich praw udziałowych. Prawo pierwszeństwa jest jednym z uprawnień, które składa się na treść przysługującego wspólnikowi prawa

udziałowego, co wynika z art. 258 k.s.h. Nadto prawo pierwszeństwa chroni wspólników przed tzw. rozwodnieniem przysługujących im dotychczas praw udziałowych, a tym samym przed osłabieniem ich pozycji prawnej, wskutek zaoferowania nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym niektórym tylko wspólnikom lub osobom trzecim.

W ocenie Sądu pierwszej instancji nieważność uchwały nr 5 z racji sprzeczności z art. 246 § 3 k.s.h., pociągnęła za sobą nieważność uchwały nr 6, która jest jej konsekwencją.

W wyniku apelacji strony pozwanej, Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że oddalił powództwo o stwierdzenie nieważności uchwał oraz dokonał rozliczenia kosztów sądowych i kosztów procesu za obie instancje stosownie do wyniku procesu.

W uzasadnieniu wyjaśnił, że umowa spółki nie zawiera postanowień dotyczących objęcia nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym. Reguluje jedynie tzw. uproszczony tryb podwyższenia kapitału zakładowego (§ 8 ust. 4). Niemniej jednak, sporne w tej sprawie podwyższenie kapitału zakładowego odbyło się w trybie zwykłym, tj. poprzez zmianę umowy spółki (art. 257 § 1 k.s.h.), zaprotokołowanej przez notariusza (art. 255 § 1 i 3 k.s.h.) i nie wymagało jednomyślności, a jedynie kwalifikowanej większości 2/3 głosów (art. 246 § 1 k.s.h.). Warunki te w ocenie Sądu drugiej instancji zostały zachowane.

Sąd Apelacyjny nie podzielił dokonanej przez Sąd Okręgowy wykładni przepisu art. 258 § 1 k.s.h., w kontekście postanowienia § 9 umowy spółki stwierdzającego, że działalność spółki jest określona przez przepisy kodeksu spółek handlowych, ponieważ czym innym jest działalność spółki, a czym innym prawa i obowiązki wspólników. W sytuacji braku w umowie spółki jakiegokolwiek regulacji odnoszącej się do objęcia nowoutworzonych udziałów i prawa pierwszeństwa, zawarte w umowie spółki postanowienie, że działalność spółki jest określona w kodeksie spółek handlowych, nie oznacza, iż w ten sposób doszło do uregulowania prawa pierwszeństwa wspólników i wyłączenia dyspozytywnego przepisu art. 258 § 1 k.s.h. Unormowania dotyczące objęcia nowych udziałów i praw pierwszeństwa nie należą do obligatoryjnych elementów umowy spółki, które zostały określone w art. 157 § 1 k.s.h. Przy uwzględnieniu treści art. 258 § 1 k.s.h.,

brak określenia w umowie spółki zasad objęcia nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym oznacza, że wspólnik godzi się z ryzykiem, iż inny wspólnik może przeważać swoimi głosami uchwałę o skierowaniu konkretnej oferty objęcia udziałów do dowolnej osoby. Spółka z o.o. jest formą prowadzenia działalności gospodarczej i od każdego wspólnika można oczekiwać odpowiedniego poziomu świadomości oraz profesjonalizmu przy podejmowaniu decyzji o akceptacji treści stosunków korporacyjnych.

Skarżona uchwała nie odebrała wspólnikom prawa wynikającego z umowy spółki, jak również nie uregulowała tej materii na przyszłość. Prawo pierwszeństwa zostało w niej wyłączone w stosunku do części wspólników jednorazowo i tylko w odniesieniu do konkretnego podwyższenia kapitału zakładowego. Zdaniem Sądu drugiej instancji do uszczuplenia praw udziałowych dochodzi, gdy wskutek zmiany umowy spółki, wspólnik ma zostać trwale pozbawiony któregoś z uprawnień składających się na prawo udziałowe, a taka sytuacja nie powstała wskutek podjęcia skarżonej uchwały.

Jeżeli chodzi o podnoszone w pozwie naruszenie art. 238 § 2 k.s.h, które powodowie upatrywali w wadliwym sformułowaniu zawiadomienia o porządku obrad, na którym zostały podjęte sporne uchwały, Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę, iż warunkiem uznania tej wadliwości za uzasadniającą stwierdzenie nieważności uchwał jest wykazanie wpływu tego uchybienia na ich treść, czemu powodowie nie sprostali.

Sąd drugiej instancji wyjaśnił, iż przedmiotem rozstrzygnięcia w postępowaniu wywołanym apelacją strony pozwanej było wyłącznie żądanie zgłoszone w pozwie na pierwszym miejscu, o stwierdzenie nieważności. To roszczenie stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia Sądu pierwszej instancji, który w związku z jego uwzględnieniem nie zajmował się w ogóle żądaniem ewentualnym.

W skardze kasacyjnej opartej na obu podstawach, powód J. K. zaskarżył powyższy wyrok w całości.

W ramach pierwszej podstawy zarzucił naruszenie art. 246 § 3 k.s.h. w zw. z art. 258 § 1 k.s.h. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie polegające na uznaniu, że dokonane przy podwyższeniu kapitału zakładowego w drodze

zmiany umowy spółki wyłączenie wynikającego z dyspozytywnego przepisu prawa pierwszeństwa wspólnika do objęcia udziałów w ramach konkretnego podwyższenia kapitału zakładowego nie stanowi uchwały dotyczącej zmiany umowy spółki uszczuplającej prawa udziałowe poszczególnych wspólników i nie wymaga ich zgody; art. 56 § 1 k.c. w zw. z art. 2 k.s.h., przez nieuwzględnienie, iż czynność prawa wywołuje skutki nie tylko w niej wyrażone, lecz również te, które wynikają z ustawy, zasad współżycia społecznego i z ustalonych zwyczajów; art. 65 § 2 k.c. w zw. z art. 2 k.s.h., polegające na niezastosowaniu wskazanych dyrektyw wykładni oświadczeń woli stron umowy w zakresie § 9 umowy spółki z dnia 12 stycznia 1992 r., którym to postanowieniem zostały włączone do umowy względnie obowiązujące przepisy k.s.h., co do których umowa spółki nie stanowi inaczej, w tym również prawa pierwszeństwa wynikające z art. 258 § 1 k.s.h.; art. 252 § 1 k.s.h. w zw. z art. 246 § 3 k.s.h. przez ich niezastosowanie w sytuacji, gdy skarżone uchwały pozostają w sprzeczności z ustawą; art. 249 § 1 k.s.h. przez niezastosowanie i nieuwzględnienie żądania uchylenia tych uchwał jako sprzecznych z dobrymi obyczajami i mających na celu pokrzywdzenie pozostałych wspólników.

W ramach drugiej podstawy zarzucił naruszenie art. 386 § 4 k.p.c. w zw. z art. 378 § 1 k.p.c. wskutek nie uchylenia wyroku Sądu pierwszej instancji, który nie zbadał roszczenia ewentualnego, a zatem nie rozpoznał istoty sprawy.

We wnioskach skargi, powód domaga się uchylenia wyroku Sądu drugiej instancji w całości i oddalenia apelacji, ewentualnie uchylenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Jak trafnie przyjął Sąd Apelacyjny, z § 9 umowy spółki, który w odniesieniu do działalności spółki odsyła do przepisów kodeksu spółek handlowych, nie wynika, iż nastąpiło odmienne uregulowanie kolejności wynikających z dyspozytywnego przepisu art. 258 § 1 k.s.h. zasad prawa pierwszeństwa przy obejmowaniu nowych udziałowych wskutek podwyższenia kapitału zakładowego. Zapis § 9 umowy spółki o treści „działalność spółki jest określona kodeksem spółek handlowych, niniejszą umową oraz wewnętrznymi regulaminami” nie uzasadnia takiej interpretacji, według której umową spółki unormowano prawo pierwszeństwa wszystkich

dotychczasowych wspólników do objęcia udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym. Podkreślić należy, że umowa pozwanej spółki obejmuje na przykład szczegółowe postanowienia dotyczące tzw. uproszczonego trybu podwyższenia kapitału zakładowego (§ 8 ust. 4). Zatem gdyby wolą stron umowy spółki było zmodyfikowanie zasad wynikających z art. 258 k.s.h. odnośnie do prawa pierwszeństwa dotychczasowych wspólników w następstwie podwyższenia kapitału w trybie zwykłym (art. 257 § 1 k.s.h.), to stosowny zapis znalazłby się w tej umowie. Przewidziane w § 9 umowy spółki ogóle odesłanie do przepisów kodeksu spółek handlowych nie pozwala na podzielenie wykładni zaprezentowanej przez powoda. Tak skonstruowany zapis przemawia za tym, iż skoro pewnych kwestii, takich jak prawo pierwszeństwa dotychczasowych wspólników w objęciu udziałów powstałych w wyniku podwyższenia kapitału nie unormowano w umowie, to obowiązują przepisy k.s.h., a zatem i art. 258 § 1 k.s.h. w pełnym zakresie.

W konsekwencji nie jest zasadny zarzut naruszenia art. 65 § 2 k.c. w zw. z art. 2 k.s.h.

Według art. 258 § 1 k.s.h., dotychczasowi wspólnicy mają prawo pierwszeństwa do objęcia nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym w stosunku do swoich dotychczasowych udziałów, dopiero wówczas, gdy umowa spółki lub uchwała o podwyższeniu kapitału zakładowego nie stanowi inaczej.

W stanie faktycznym niniejszej sprawy, umowa spółki nie normuje tej problematyki, natomiast zasady objęcia nowych udziałów zostały przewidziane w uchwale o podwyższeniu kapitału zakładowego podjętej w tzw. trybie zwykłym. Zaskarżona uchwała przyznała uprawnienie do objęcia wszystkich udziałów tylko jednemu wspólnikowi. Powstaje zatem zagadnienie, czy taka uchwała jako dotycząca zmiany umowy spółki uszczupla prawa udziałowe pozostałych wspólników, którzy zostali pozbawieni prawa pierwszeństwa do objęcia nowych udziałów i w konsekwencji wymaga ich zgody. Stosownie bowiem do art. 246 § 3 k.s.h. uchwała dotycząca zmiany umowy spółki, m.in. uszczuplająca prawa udziałowe poszczególnych wspólników, wymaga zgody wszystkich wspólników, których dotyczy. Co do zasady, uchwały dotyczące zmiany umowy spółki do swej ważności wymagają większości 2/3 głosów (art. 246 § 1 zd. 1 k.s.h.).

Zatem unormowany w § 3 art. 246 k.s.h. wyjątek nie może być interpretowany rozszerzająco.

Zakwestionowania przez powoda uchwała o podwyższeniu kapitału zakładowego była zmianą umowy spółki, bowiem w jej następstwie uległ modyfikacji zapis odnoszący się do wysokości kapitału zakładowego i ilości udziałów. Nie była jednak zmianą treści umowy spółki w zakresie dotyczącym praw udziałowych wspólników, gdyż umowa spółki nie regulowała uprawnień wspólników do objęcia udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym. W istocie skarżona uchwała jednorazowo, w związku z konkretnym podwyższeniem kapitału zakładowego wyłączyła prawo pierwszeństwa wspólników. Niewątpliwie gdyby uchwała pozbawiała wspólników prawa pierwszeństwa w sposób trwały i generalny (*pro futuro i in abstracto*), stanowiłaby zmianę umowy spółki uszczuplającą ich prawa udziałowe.

Według dyspozytywnego przepisu art. 258 § 1 k.s.h., o tym jakie zasady obowiązują przy objęciu udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym, w pierwszym rzędzie decydują postanowienia umowy spółki. W razie braku unormowań umownych, kwestie te mogą być uregulowane w uchwale o podwyższeniu kapitału zakładowego, a dopiero w dalszej kolejności obowiązują reguły ustawowe. Zatem ustawodawca dopuścił możliwość - tak jak w tej sprawie - odmiennego unormowania w uchwale o podwyższeniu kapitału zakładowego praw pierwszeństwa dotychczasowych wspólników w objęciu udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym w stosunku do ustawowych zasad, gdy umowa spółki tego nie reguluje. Wówczas pozbawienie w uchwale niektórych wspólników prawa pierwszeństwa w objęciu udziałów konkretnego podwyższenia kapitału zakładowego, nie stanowi zmiany umowy spółki, która uszczupla ich prawa udziałowe. Aby doszło do uszczuplenia praw udziałowych w rozumieniu art. 246 § 3 k.s.h. muszą one być przyznane w umowie spółki albo wynikać z przepisów prawnych. Umowa spółki nie przewidywała prawa pierwszeństwa wspólników do objęcia udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym. Również takie uprawnienie nie przysługują wspólników z mocy ustawy, gdyż art. 258 § 1 k.s.h. daje podstawę do uregulowania tej kwestii odmiennie w uchwale o podwyższeniu kapitału zakładowego. Nadto za ścisłą wykładnią przesłanki uszczuplenia praw

udziałowych w rozumieniu art. 246 § 3 k.s.h. przemawia redakcja pozostałych podstaw wskazanych w tym przepisie, których zaistnienie powoduje konieczność uzyskania zgody wspólników na uchwałę zmieniającą umowę spółki. Mianowicie, chodzi o zwiększenie świadczeń wspólników albo o uszczuplenie praw przyznanych im osobiście (art. 159 k.s.h.). Z powyższych postanowień wynika, iż wymóg zgody poszczególnych wspólników na uchwałę zmieniającą umowę spółki aktualizuje się wówczas, gdy następuje zwiększenie ich zobowiązań albo zmniejszenie praw określonych w umowie spółki.

Wspólnik, którego prawo pierwszeństwa w objęciu udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym zostało wyłączone uchwałą o podwyższeniu kapitału, gdy umowa spółki tej kwestii nie reguluje, nie jest pozbawiony ochrony prawnej. Instrumentem zapewniającym mu taką ochronę jest uprawnienie do zaskarżenia uchwały w trybie art. 249 § 1 k.s.h.

Powodowie zgłosili roszczenia procesowe w formie powództwa ewentualnego. Żądali stwierdzenia nieważności uchwał, ewentualnie ich uchylenia.

Żądanie ewentualne nie zostało ustawowo uregulowane, jednak należy je uznać za szczególny rodzaj kumulacji roszczeń. Dopuszczalność formułowania w taki sposób żądań jest już powszechnie ugruntowana w piśmiennictwie prawniczym oraz w praktyce orzeczniczej Sądu Najwyższego i może występować nie tylko w sprawach o świadczenie (zob. orzeczenie z dnia 29 października 1931, III. 1 Rw 1574/31, Przegląd Sądowy 1932, poz. 325; wyrok z dnia 26 stycznia 1978 r., IV CR 403/78, OSNCP 1979, nr 10, poz. 193; postanowienia z dnia 20 maja 1987 r., I CZ 55/97, OSNCP 1988, nr 11, poz. 160; uchwała z dnia 18 października 2013 r., III CZP 58/13, OSNC 2014, nr 6, poz. 62).

Istota żądania ewentualnego polega na tym, że jest ono zgłaszane jako dodatkowe na wypadek braku podstaw do uwzględnienia przez sąd żądania zasadniczego. Zatem przy uwzględnieniu żądania zasadniczego, sąd w ogóle nie orzeka o żądaniu ewentualnym. Natomiast w razie oddalenia powództwa w zakresie żądania głównego aktualizuje się obowiązek sądu rozpoznania powództwa w części dotyczącej żądania ewentualnego.

W niniejszej sprawie Sąd pierwszej instancji uwzględnił roszczenie zasadnicze, natomiast Sąd drugiej instancji na skutek apelacji strony pozwanej

zmienił wyrok Sądu Okręgowego i powództwo o stwierdzenie nieważności uchwał oddalił. W takiej sytuacji procesowej, Sąd drugiej instancji trafnie nie rozpoznawał żądania ewentualnego, skoro nie było ono przedmiotem osądu Sądu pierwszej instancji (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 1996 r., III CRN 58/95, nie publ., z dnia 19 sierpnia 2010 r., IV CSK 53/10, nie publ.). Wbrew stanowisku skarżącego, Sąd Apelacyjny nie naruszył przepisów art. 378 § 1 k.p.c. i art. 386 § 4 k.p.c. Nie zachodziły podstawy do uchylenia wyroku Sądu Okręgowego w trybie kontroli instancyjnej, z tej przyczyny, iż Sąd pierwszej instancji nie rozpoznawał żądania ewentualnego i nie wydał w tej materii orzeczenia. Z kolei Sąd drugiej instancji ze względu na zakres rozstrzygnięcia Sądu pierwszej instancji i granice apelacji strony pozwanej uznając, że roszczenie zasadnicze nie zasługuje na uwzględnienie, orzekł w tym przedmiocie reformatoryjnie. Nie mógł natomiast orzekać po raz pierwszy o roszczeniu ewentualnym. Dlatego też nie został naruszony art. 249 § 1 k.s.h. regulujący podstawy merytoryczne uchylenia uchwały zgromadzenia wspólników.

Jeśli sąd pierwszej instancji uwzględnił powództwo w zakresie roszczenia zasadniczego, zaś w wyniku kontroli instancyjnej sąd drugiej instancji oddalił je, wówczas aktualizuje się obowiązek sądu pierwszej instancji rozpoznania roszczenia ewentualnego, które wchodzi w miejsce roszczenia głównego (por. też wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 października 2014 r., II CSK 17/14 nie publ.). W związku z tym, uprawomocnienie się wyroku oddalającego powództwo o stwierdzenie nieważności uchwał, powoduje, że Sąd Okręgowy powinien przystąpić do rozpoznania żądania o uchylenie skarżonych uchwał.

Z powyższych względów, Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., a o kosztach postępowania kasacyjnego w oparciu o przepisy art. 398²¹ k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., art. 98 § 1 i 3 k.p.c. i art. 99 k.p.c. W zaistniałej sytuacji procesowej rozstrzygnięcie merytoryczne o roszczeniu zasadniczym kończy postępowanie w tym przedmiocie, co uzasadnia orzeczenie o kosztach procesu, niezależnie od tego, iż sąd pierwszej instancji będzie rozpoznawał drugie roszczenie. Przesłanki i podstawy prawne obu roszczeń są różne. Dlatego nie ma przeszkód natury procesowej do rozliczenia kosztów procesu odnośnie do pierwszego roszczenia. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 18 października 2013 r.

III CZP 58/13 (OSNC 2014 nr 6, poz. 62), wyjaśnił, że obowiązkiem powoda przy wniesieniu pozwu jest uiszczenie opłaty sądowej od jednego z roszczeń, co do zasady głównego. Powinność uregulowania opłaty od żądania ewentualnego powstaje dopiero w przypadku nieuwzględnienia pierwszego żądania.

Na zasądzone koszty postępowania kasacyjnego składa się wynagrodzenie za zastępstwo procesowe ustalone według minimalnej stawki taryfowej (§ 12 ust. 4 pkt 2 w zw. z § 5 i 10 pkt 21 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu, j.t. Dz. U. z 2013 r., poz. 490 ze zm. w zw. z § 21 i 23 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych, Dz. U. poz. 1804).

db

r.g.